

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่

Concept of Environmental Management According to Buddhist Principles and Modern Science

สุรพงษ์ คงสัตย์¹ มนัสพล ยังทะเล² และพระครูอัครสวิสุทธิ³

Surapong Kongsat, Manusphon Yungtalay and Phrakhrakasilawisut

Received: September 12, 2024

Revised: September 12, 2024

Accepted: September 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ พบว่า สิ่งแวดล้อมขาดความสมดุล ไม่ได้รับการฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมกันอย่างจริงจัง และให้ความสำคัญและใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมน้อยเกินไป เมื่อรู้จักสิ่งแวดล้อมที่มีตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงต้องเข้าใจถึงวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดจากระบบนิเวศสูญเสียความสมดุล ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตพืช สัตว์ และรวมถึงมนุษย์ทั้งหมด หลักการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยมีวิธีการป้องกัน และรับมือปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทันต่อเหตุการณ์ รู้จักนำกลับมาใช้ใหม่ รู้จักลดการใช้และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่

คำสำคัญ: การจัดการสิ่งแวดล้อม, พระพุทธศาสนา, ศาสตร์สมัยใหม่

Abstract

This academic article aims to study the concept of environmental management according to the principles of Buddhism and modern science. It was found that the environment lacks balance. Environmental rehabilitation has not been

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: manusphon.yung@mcu.ac.th

taken seriously. Moreover, they need to give more importance and care to the environment. Knowing the natural and artificial environment, we must understand the environmental crisis. An ecosystem losing its balance is the cause of a natural phenomenon which affects the lives of plants, animals, and all human beings. Principles for solving problems at the root cause with prevention methods and dealing with environmental problems promptly Know how to reuse. Know how to reduce usage and not harm the environment. Based on environmental management concepts from Buddhism and modern science.

Keywords: Environmental Management, Buddhism, Modern Science

บทนำ

มนุษย์และธรรมชาติอยู่ร่วมกันมาโดยตลอด ไม่สามารถแยกจากกันได้ เพราะเดิมทีเดียวก่อนที่จะมีศาสนาใด ๆ ขึ้นในโลกมนุษย์ก็นับถือธรรมชาติมาก่อนว่าเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ (ธนู แก้วโอภาส, 2549) มนุษย์จึงอาศัยสิ่งแวดล้อม และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด จนไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ทั้งนี้ เนื่องจากมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมทุกชนิดก็มีผลโดยตรงและโดยอ้อมในการที่จะกำหนดให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การแข่งขันในการผลิตเพื่อสนองความต้องการ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม, 2530)

สิ่งแวดล้อมและมนุษย์มีความผูกพันสัมพันธ์กับป่าระหว่างมนุษย์มีมาช้านาน โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนานั้น ป่ามีความสัมพันธ์ทางด้านพุทธประวัติ หลักคำสอน และสถาบันทางพระพุทธศาสนา (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2532) ความอุดมสมบูรณ์ของป่าในอดีตเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลให้เกิดผู้นำทางจิตใจในรูปแบบฤษีฤๅษี และองค์พระศาสดา โดยเฉพาะองค์พระศาสดาพระองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรมเทศนา และปรินิพพานในป่า ดังนั้นป่าจึงเป็นอะไรทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พุทธบริษัทจึงมีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ), 2535)

มนุษย์ได้ประจักษ์ชัดแล้วว่า ปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทั้งมวล คงไม่มีเวลามาจับผิดกันว่าใครคือฆาตรกรผู้ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียยับเยิน คงไม่สามารถจะมอบให้ใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งรับภาระแก้ปัญหาแต่เพียงกลุ่ม

เดียว เมื่อมนุษย์ทุกคนบริโภคใช้สอย ทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกัน และปัญหาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมาก็เพราะเหตุว่ามนุษย์ใช้สอย ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยความประมาท มนุษย์ทุกคนจึงต้องมีส่วนร่วมในการร่วมกันแก้ปัญหาตามกำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ อำนาจและหน้าที่ที่ตนมีอยู่ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา บทความวิชาการนี้จะเป็นการศึกษาในด้านแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการวิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางของศาสตร์สมัยใหม่

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

คนไทยกับป่าการแก้ปัญหาในการที่มนุษย์จะไม่ต้องไม่เบียดเบียนทำร้ายธรรมชาติ คือ การบริโภคด้วยปัญญาทำให้เกิดความพอดี และไม่ต้องไปเบียดเบียนทำลายธรรมชาติ ซึ่งความสุขที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุบำรุงบำเรอ หรือวัตถุภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ตัวเองซึ่งหาได้จากธรรมชาติ นอกจากนี้ถ้ามนุษย์นำธรรมชาติมาเป็นทรัพยากรก็ต้องทำลายธรรมชาติ และเมื่อทำลายธรรมชาติแล้ว สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเสียหาย ภัยอันตรายก็จะเกิดแก่ตัวมนุษย์เอง ในการแก้ปัญหาจะต้องมีองค์ประกอบในการแก้ปัญหาที่ประสานกันเป็นระบบบูรณาการ ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่ระดับพฤติกรรม ระดับจิตใจ และระดับปัญญาโดยในระดับพฤติกรรมนั้นต้องมีกฎกติกาของสังคม และต้องสร้างความเคยชินเพื่อให้มีการปฏิบัติที่ควบคู่กันไป ต้องสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบ มีความเมตตา กรุณา มีเท่าที่ ของจิตใจที่ชื่นชมความงดงามของธรรมชาติ ฉะนั้นป่าซึ่งถือว่าเป็นธรรมชาติที่สร้างความสมดุลให้กับ โลกและมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่มีความค่า เราจึงต้องร่วมมือกันปกป้องคุณค่าเพื่อให้ป่าคงคุณภาพสำหรับทุกชีวิตบนโลก (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2537)

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งมนุษย์ควรจะมี ความกตัญญูต่อธรรมชาติ ไม่เบียดเบียน ให้ ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ นอกจากนี้ควรมีสัมมาทิฐิเกี่ยวกับธรรมชาติ คือ ควรเปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลมกลืนกับ ธรรมชาติและต้องเปลี่ยนจิตใจให้ ละลดการ โลภ โกรธ หลง ควบคุมการใช้ชีวิตให้อยู่ใน มัชฌิมาปฏิปทา มีความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อม อีกประการสำคัญคือในประวัติ พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้วิถีชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ พระพุทธองค์ประสูติที่สวนลุมพินีวัน ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ ปรีชาพาณระหว่างต้นสาละคู่หนึ่ง และเมื่อออกผนวชทรงอาศัยอยู่ในวัดป่าเป็นสวนไผ่ชื่อว่าเวฬุวัน จำพรรษาอยู่ที่วัดเชตะวัน ซึ่งเป็นวัดป่าเช่นกันนานถึง 15 พรรษา จะเห็นได้ว่าแม้แต่พระพุทธองค์ยังทรงมีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติมาตลอด ซึ่งที่สำคัญทรงใช้ธรรม คือ ธรรมชาติดอบรมสั่งสอนมนุษย์ให้เข้าใจในความเป็นธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2538) สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่มี

ความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต มีส่วนทำให้คุณภาพของมนุษย์ ไปในทางที่ดีและไม่ดี เพราะฉะนั้นทุกคนจึงมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและดูแลรักษา เพื่อลดปัจจัย เสี่ยงต่อการเกิดโรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ล้วนก่อให้เกิดประโยชน์และโทษต่อสิ่งมีชีวิตได้ทั้งสิ้น

สถานการณ์และปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ยิ่งเป็นประเทศในกลุ่มเดียวกันด้วย จะพบปัญหาสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกันมาก ประเทศไทยก็เช่นกันจะมีปัญหาสิ่งแวดล้อมคล้าย ๆ กับประเทศในกลุ่มกำลังพัฒนาทั้งหลาย ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังได้รับความสนใจและเป็นที่วิตกของประเทศไทยอย่างกว้างขวาง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบโดยการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้ให้ได้ยั่งยืนยาวนานตลอดไป และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด ในการดำเนินกิจกรรมทุกประเภท ซึ่งเราทุกคนต้องช่วยกันศึกษาหาความรู้ วิธีการนำมาใช้ปฏิบัติ เพราะการจัดการที่ไม่ดีพอ อาจจะทำให้เกิดปัญหาและ ผลเสียหายต่าง ๆ ติดตามมาอย่างมากมายได้

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมในพระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศตั้งแต่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพสัมพันธ์อย่าง ใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชนม์ชีพ พระพุทธองค์ทรงประสูติในราช ตระกูล อินเดียโบราณ นักประพันธ์ชาวศรีลังกาได้พรรณนาถึงบรรยากาศอันแวดล้อมด้วยธรรมชาติ สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความ เป็นมาและการขยายองค์กรที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับปาที่ไม่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิต หรือองค์กร หรือ สังคมอื่น ๆ ดังจะพบว่า การแสวงหาโมกขธรรมคือการหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้นก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสูงป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนา จิต หรือแม้กระทั่งการ ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่า เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อม ถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร ส่งผลทำให้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันทางการพึ่งพาอาศัยกันและกันเพื่อใช้ เป็นที่บำเพ็ญเพียรทางพระพุทธศาสนา และจะต้องพัฒนาจิตใจของตนให้มากกว่าเป็นสัตว์ธรรมดา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถพัฒนาได้ และมีหน้าที่ปฏิบัติกับสัตว์ พืช เสมอเหมือนว่าเป็นเพื่อร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ดังนั้นจึงต้องมีหลักธรรมประจำจิต คือ เมตตา กรุณา ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นต้น

แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมของศาสตร์สมัยใหม่

การจัดการระบบนิเวศของแนวคิดทาง ตะวันตกนั้นเป็นแนวคิดที่ยึดเอามนุษย์เป็นจุดกลางของธรรมชาติ จึงทำให้ระบบนิเวศเป็นการนำมาเพื่อใช้ประโยชน์ให้กับมนุษย์ของเรา ซึ่งในจุดนี้จึงทำให้มนุษย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศหรือ เข้ามามีบทบาทในการจัดการระบบนิเวศเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศที่เสียไป เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ทำลาย ระบบนิเวศ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลง

วิทยาการความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาประเทศ ตะวันตกย่อมน่าจะมีอิทธิพลในด้านแนวความคิดและการพัฒนาเสมอ ดังนักคิดทางด้านนิเวศวิทยาของชาวตะวันตก Odum, E. P.; Barrett, G. W. (2005) กล่าวว่า นิเวศวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพมากเท่า ๆ กับวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ นิเวศวิทยามนุษย์เป็นการสืบสวนแบบสหวิทยาการเข้าไปในนิเวศวิทยา ของสายพันธุ์ของเรา นิเวศวิทยามนุษย์อาจถูกกำหนดเป็น 1) จากมุมมองทางชีวนิเวศ เพื่อการศึกษามนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีอำนาจครอบงำทางนิเวศของชุมชนและระบบของทั้งพืชและสัตว์ 2) จากมุมมองทางชีวนิเวศในแบบที่เป็นเพียงแค่ผลกระทบจากสัตว์ที่มีต่อสัตว์อื่น และการที่สัตว์ ได้รับผลกระทบเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพวกมัน และ 3) เพียงแค่ความเป็นมนุษย์ ที่มีสักอย่างที่แตกต่างกันจากชีวิตสัตว์โดยทั่วไปการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและที่ ผ่านการปรับปรุงในวิธีการที่โดดเด่นและสร้างสรรค์ และThomas Aquinas กล่าวว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหมดสนองประโยชน์ขององค์กรรวมในเทววิทยาแบบนี้ โดยการรับใช้เป้าหมายและความต้องการของมนุษย์ ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นวัตถุเพื่อให้นักวิทยาศาสตร์ใช้เพื่อบำบัดความต้องการทางชีววิทยา และสนองความรู้ทางจิตวิญญาณ มากกว่าจะเป็นสิ่งหนึ่งโดยตัวของมันเอง สิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม แบ่งเป็นมนุษย์ พืช และสัตว์เลี้ยงทั่วไป (Thomas Aquinas (1225-1274) หลักการนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของ Bruce Mitchell กล่าวว่า สิ่งที่เป็นหัวใจของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การใช้กระบวนการพัฒนาคนและศักยภาพของคนและชุมชนเพื่อการพัฒนา รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ โดยในส่วนเป้าหมายของการจัดการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ได้เสนอหลักการที่สำคัญต่อการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ 7 ประการ ได้แก่

1. หลักการปฏิบัติทางระบบนิเวศ (Ecosystem Approach) มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศจำเป็นต้องพิจารณาอย่างเชื่อมโยง มีความเข้าใจในความสัมพันธ์และผลของการกระทำที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. หลักการปฏิบัติอย่างยั่งยืน (Sustainable Action) ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด จำเป็นต้องศึกษาความเหมาะสมในการใช้และจัดการที่ชาญฉลาด สร้างความสมดุลกับความต้องการทางเศรษฐกิจ

3. หลักวิธีการแบบมีส่วนร่วม (Participative Approach) เปิดโอกาสให้สาธารณชนได้ทราบถึงการตัดสินใจโดยผ่านกระบวนการที่เปิดเผย มีระบบแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนและโครงการต่าง ๆ

4. หลักการเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ (People-oriented Problem) ให้ความสำคัญกับปัญหาที่แท้จริง จัดทำแผนอย่างผสมผสาน และจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารโครงการ

5. หลักการจัดการอย่างเหมาะสม (Adaptive Management) ตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูลที่ถูกต้อง มีการประสานงานและรับเอาแนวความคิดใหม่ ๆ ติดตามประเมินผลปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

6. หลักความเสมอภาค (Equal Emphasis) ให้ความสำคัญกับปัจจัยทุก ๆ ด้าน

7. หลักแห่งการมองการณ์ในอนาคต (Future Orientation) การวางแผนต้องมีเป้าหมายระยะยาว มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และมีข้อตกลงเห็นชอบร่วมกันจากทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วม

ดังนั้นการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ โดยการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขพัฒนาให้ดีขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต่อมวลมนุษยชาติโดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การแสดงแนวทางการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม ของนักคิดทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามศาสตร์สมัยใหม่และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ได้ 2 แนวทาง คือ 1) แนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และ 2) ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ดังมีรายละเอียดดังนี้

1) แนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เกิดความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากมนุษย์เป็นตัวการในการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และเสนอหาวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่าง ๆ ในปัจจุบัน ทั้งลดความเห็นผิดที่เป็นโทษต่อสิ่งแวดล้อม จนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ในพหุจะสรุปแนวคิดการจัดการระบบนิเวศ ทศนะแนวคิดของนักคิดนิเวศวิทยาชาวตะวันตก มีแนวคิดหลัก คือ การจัดการ สิ่งแวดล้อมในยุคต้น โดยเชื่อว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของพระเจ้าที่ประทานให้แก่มนุษย์

เพราะเป็นการยึดมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของธรรมชาติและทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมาได้เห็นแล้วว่าการยึดมนุษย์เป็นจุดกลางของธรรมชาติ ทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงจึงปรับทัศนคติใหม่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และเสนอแนวทางวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกัน

2) *ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม* แนวคิดของนักนิเวศวิทยาตะวันออก มีพระพุทธศาสนาและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า แท้จริงแล้วสิ่งแวดล้อมมีความเอื้อต่อระบบชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมากทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร และยารักษาโรคไปในตัว สำหรับการดำรงชีวิตของสิ่งทั้งหลาย ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มนุษย์สามารถนำพาและพัฒนาชีวิตโดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและอาศัย สิ่งแวดล้อมในการพัฒนาชีวิตให้สูงสุดจนถึงความหลุดพ้นได้

วิเคราะห์การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้ 3 ประการ คือ 1) การจัดการสิ่งแวดล้อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับกัมมตาแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีข้อระเบียบ กฎเกณฑ์กติกากฎและข้อปฏิบัติที่เหมือนกัน เช่น การใช้ระเบียบทางกฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งสอดคล้องกับหลักของพระวินัยทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดชัดเจนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 2) การจัดการด้าน ความรู้แก่ประชาชนเพื่อให้รู้และเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้สอดคล้องตามหลักการทางพุทธศาสนาด้านคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีความสุขและไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมให้รู้ถึงคุณค่าของแหล่งที่อยู่อาศัยมีความกตัญญูต่อสิ่งที่ตนเองได้ใช้ เป็นต้น 3) การจัดการแบบการสร้างจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยการปรับทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อมและถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม และเมื่อสิ่งแวดล้อม มีความสมบูรณ์มนุษย์ก็สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความหลุดพ้นได้

วิเคราะห์ว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับกัมมตาแนวทางพระพุทธศาสนาที่มีข้อระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา และข้อปฏิบัติที่เหมือนกัน เช่น การใช้ระเบียบทางกฎหมายต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับหลักของพระวินัยทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดชัดเจนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพฤติกรรมของมนุษย์ในปัจจุบัน มีการเสพการบริโภคมากเกินไปความต้องการขั้นพื้นฐานทางธรรมชาติ เพราะมีการเสพบริโภคเพื่อให้หายจากทุกข์เวทนาทางกายแล้ว ยังมีการเสพบริโภค แบบสะสมเพื่อสนองต่อความโลภ ความอยากได้อย่างไม่รู้จักพอ พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้รู้จัก สันโดษ ยินดี พอใจ มีความสุขในปัจจัยที่เลี้ยงชีวิตตนอย่างพอเหมาะพอควร เช่น ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องการสันโดษในปัจจุบัน 4 พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับการใช้สอย การบริโภคอย่างพอเหมาะพอควร ไม่เป็นผู้มีมาก ไม่สะสมจนเกินความต้องการ ขั้นพื้นฐานของชีวิต เมื่อมีการใช้สอยการบริโภคปัจจัยสี่น้อยลงเท่าใด ก็จะบรรเทา

ต่อสิ่งแวดล้อม น้อยลง ทำลายทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง หากมนุษย์ทุกคนสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็จะเป็นการสร้างพฤติกรรมที่เคยชิน (พุทธรจิต) ก็จะทำให้เป็นสังคมแห่งความสันโดษมากขึ้น ปัญหามลพิษ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมก็จะบรรเทาลงไปได้มากทันที

ดังนั้นสิ่งแวดล้อมเป็นของธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงสรรพสัตว์ในโลกให้มีความสุขบริบูรณ์ มีความเจริญรุ่งเรืองและมีพละนามัยสุขภาพที่ดี เพราะอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดี ในขณะเดียวกัน หากสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงไปมากเท่าใด โอกาสของสรรพสัตว์ รวมถึงมนุษย์อาจจะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่และทำให้ชีวิตสั้นลง และก่อให้เกิดปัญหามากมายที่จะตามมาได้ในที่สุด

สรุปผล

จากการศึกษาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความรุนแรงและลักษณะเดียวกันจะต้องรักษาและให้ความสำคัญกับการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อม แก่บุคคลทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัยในสังคม เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นซึ่งจะต้องใช้รูปแบบและวิธีการต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังและการสร้าง จิตสำนึกและการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อม เพราะสิ่งแวดล้อมตามมุมมองของพระพุทธศาสนา มีวิธีการใช้การสื่อสารแบบของการให้ความรู้ผ่านการสื่อสารประเภทต่าง ๆ โดยอาจนำแนวทางของการสื่อสารด้วยการนำหลักธรรมมาประยุกต์เพื่อให้เกิดการสื่อสารในชีวิตประจำวัน โดยดำเนินการโดยการอาศัยสื่อกิจกรรม ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง โดยหลอมรวมกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องจัดประเภทกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้รับสารที่มีวัยแตกต่างกัน มุ่งดำเนินการหลายระดับ เช่น ปัจเจกชน ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น ตลอดจนการขยายผลให้กว้างโดยการสร้างขยายเครือข่ายอาศัยเทคโนโลยีสื่อสารไร้พรมแดน นั่นคือ ระบบอินเทอร์เน็ต ดังเช่น การดำเนินการด้านจิตอาสาต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนและ ระดับประเทศทั่วโลก น้อมนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะการสอนให้ทุกคนรู้จักการ ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2532). *ทัศนะเชิงพุทธศาสตร์เกี่ยวกับนิเวศวิทยา*. ในมหาจุฬาวชิการพุทธศาสตร์ และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธนู แก้วโอภาส. (2549). *ศาสนาโลก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปญฺญ). (2535). *พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า*. นิตยสารเสขิยธรรม, 2(9), 1-12.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2537). *คนไทยกับป่า*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2538). *ธรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม. (2530). *ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : บริษัท เอสโซ่แอสตันดาร์ด ประเทศไทย จำกัด.

Odum, E. P. & Barrett, G. W. (2005). *Fundamentals of ecology*. (5th ed). Belmont, CA, : Thomson Brooks Cole.

***Journal of Education
and Social Agenda***